

El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona presenta l'exposició *Pentinar la mort. Rituals de vida i mort en la prehistòria de Menorca*, on es mostren, per primer cop a Tarragona, les excepcionals restes arqueològiques que s'han trobat a les coves des Càrritx i des Mussol.

Es Càrritx i es Mussol són dos dels jaciments arqueològics més interessants i singulars de la conca occidental del Mediterrani. Les coves estan situades al terme municipal de Ciutadella (Menorca) . Sengles exploracions espeleològiques dutes a terme els anys 1995 i 1997, respectivament, van propiciar la seva descoberta.

Poques vegades l'arqueologia brinda l'oportunitat d'estudiar objectes de naturalesa extraordinària, que només unes condicions ambientals úniques han permès conservar. No cal ser un expert per sorprendre's davant d'una delicada pinta de fusta de tres mil anys d'antiguitat; per preguntar-se sobre el significat de dues expressives talles -també de fusta-, que van reposar durant mil·lennis a les entranyes de la terra; per dubtar, encara sense sortir de la incredulitat, sobre si això d'aquí al davant és realment un envàs de banya prehistòrica ple de flocs de cabells tenyits; o per meravellar-se, un cop més, a la vista de l'ossam, a penes cobert per una fina pols, de desenes de persones inhumades en la mateixa cambra, generació rere generació.

Però l'excepcionalitat de les coves des Càrritx i des Mussol no es deu únicament al caràcter inèdit de moltes de les peces recuperades. Després d'un extens programa d'investigació dirigit per un equip de la Universitat Autònoma de Barcelona, format per Vicente Lull, Rafael Micó, Cristina Rihuete i Roberto Risch, avui es pot dir que els coneixements proporcionats per Es Càrritx i Es Mussol han modificat i enriquit el panorama general de la prehistòria de Menorca i, per extensió, de les Balears.

La nostra història s'inicia a Menorca, més o menys, l'any 1600 a.n.e., quan les coves des Càrritx i des Mussol van ser freqüentades per primera vegada. Els vestigis que van deixar a les profunditats indiquen que aquestes persones retien culte al món subterrani i, d'acord amb el simbolisme expressat en l'atuell col·locat al fons de la cova des Càrritx, el concebien en femení. Probablement, es guiaven per una intuïció que considerava la terra com el principi anònim generador de vida.

Amb el pas dels anys, el poblament humà de Menorca i de Mallorca es va expandir i es va consolidar. A partir, aproximadament, del 1450 a.n.e., la societat es va vertebrar en múltiples unitats bàsiques compostes per poc més d'una dotzena de persones. Un d'aquests grups va escollir la cova des Càrritx com a cementiri. Al llarg de sis segles s'hi van inhumar més de dues-centes persones, les

restes de les quals s'han pogut estudiar detalladament. Gràcies a aquests estudis sabem que fa més de 3.000 anys, els pobladors de l'illa menjaven bàsicament productes procedents de la ramaderia i de l'agricultura i que, curiosament, no menjaven peix ni marisc. Les lesions que es van trobar a les restes no semblen atribuïbles a guerres o conflictes, sinó més aviat, al fet de transitar per terrenys de caràcter agrest o bé de manipular pesos.

Qualsevol que s'acosti avui dia al paratge de cala Be, on està enclavada la cova des Mussol, quedarà impressionat per la duresa dels penya-segats i la força del mar. A la fi del II mil·lenni a.n.e., alguns individus es van traslladar a l'interior d'aquesta cova com a part d'un ritual iniciàtic. Enfront d'un ésser sobrenatural representat en una talla de fusta, meitat humà meitat animal, tenia lloc una activitat destinada a completar una formació que conferiria una condició social especial a certs individus. A l'exposició es mostra aquesta excepcional talla, juntament amb una altra talla amb trets humans que es va trobar justament al davant. Totes dues talles devien tenir un paper fonamental en aquest ritual iniciàtic. Per la seva antiguitat –més de 3.000 anys- i pel material amb què estan fetes –fusta- es pot dir que són úniques a tot el Mediterrani.

Totes les investigacions indiquen que les illes no vivien alienes al que succeïa als territoris continentals pròxims. Les relacions no es reduïen a l'intercanvi de matèries primeres o productes, sinó que van implicar la difusió de coneixements tècnics i concepcions religioses i ideològiques. De fet, la talla amb trets humans i banyes probablement representa l'avantpassat de la deïtat celta coneguda molt després com a Cernunnos (el que porta banyes), símbol de l'abundància i de la fertilitat. Cal dir que a la zona circumalpina i al nord d'Itàlia s'han trobat abundants testimonis relatius a la veneració d'un ésser similar a aquesta representació.

Finalment, a la part més recòndita de la cova des Càrritx encara va tenir lloc una altra troballa sorprenent: un dipòsit ritual de fa uns 3.000 anys, format per materials que molt poques vegades es conserven. Destaquen uns envasos cilíndrics de fusta o de banya, que es van trobar plens de cabells. Aquests cabells devien ser tallats en el transcurs de les cerimònies funeràries que hi van tenir lloc. En què consistien aquestes cerimònies? Estesos al terra, a alguns cadàvers se'ls tenyien els cabells de color vermell. Després es pentinaven i se'n tallaven alguns flocs, que es guardaven en recipients que es deixaven al costat del cos. Juntament amb els contenidors es va trobar la resta d'utensilis utilitzats en aquestes cerimònies, com una magnífica pinta de fusta amb una silueta que recorda un ratpenat amb les ales desplegadas i que, precisament, s'ha triat com a imatge de l'exposició. També formaven part del dipòsit diversos vasos de fusta que es devien fer servir per barrejar les substàncies amb les quals es tenyien els cabells.

A l'exposició *Pentinar la mort* el visitant pot prendre contacte amb l'expressió material d'aquest ric univers ideològic. A més de poder contemplar les troballes més rellevants de les coves des Càrritx i des Mussol: la pinta i els estris de fusta que feien servir per tenyir el cabell, les enigmàtiques talles que van reposar durant mil·lennis a les entranyes de la terra, els cranis i les restes òssies d'algunes de les persones que s'hi van inhumar; la mostra està plantejada per tal de convidar el públic a participar en el procés d'investigació arqueològica que es va seguir.

Dues grans fotografies de les coves donen la benvinguda al visitant. A partir d'aquí, el públic troba diferents taules temàtiques que contenen les peces originals i un breu text, on es plantegen els enigmes que la troballa va suscitar i, les respostes o possibles conclusions a les quals, després de les investigacions, s'ha pogut arribar. Finalment, un audiovisual permet lligar caps i reconstruir què va succeir a les coves al llarg del temps. O, com a mínim, què és el que fins ara es creu que hi va succeir...

L'exposició s'articula en els següents apartats temàtics:

- Viure en comunitat.
- Morir en comunitat.
- Pentinant la mort.
- Contactes i intercanvis.
- Del femení al masculí.
- Un viatge iniciàtic.
- Misteris per resoldre.
- Metodologia.
- Herència pública.

Aquesta exposició ha estat produïda per Manterola División Arte per al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona en el marc d'un conveni entre el Consell Insular de Menorca i la Universitat Autònoma de Barcelona.

L'exposició es pot visitar del 23 de març fins al 26 d'agost de 2007 a la Sala d'exposicions temporals del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, plaça del rei, 5.

ACTIVITATS PARAL·LELES

En el marc de l'exposició *Pentinar la mort*, el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona organitza les següents activitats:

Taller

CSI... Prehistòria

A partir d'un enterrament trobat en una cova, els participants han d'esbrinar què ens expliquen els ossos i les restes que els acompanyen. Era una home?, una dona?, què menjava?, com vivia?...

Grups escolars

Horari: De dimarts a divendres, dins de l'horari del Museu.

Durada: 2 h.

Preu : 3,50 € per alumne (grups superiors a 20)

70 € (grups inferiors a 20)

Grups familiars i altres grups :

Horari: dissabtes i diumenges, a les 11 h.

Durada: 2 h.

Preu : 3'50 € per persona.

El preu inclou l'entrada al Museu, a l'exposició i a l'activitat.

Amb la col·laboració del Servei de Cirurgia Ortopèdica i Traumatologia de l'Hospital Universitari Joan XXIII de Tarragona i del Departament de Ciències Bàsiques de la Facultat de Medicina de l'URV.

Cicle de conferències

Dimarts 17 d'abril de 2007

La mort com a fenomen social. Una visió des de la prehistòria.

Núria Rafel i Fontanals, professora de prehistòria de la Universitat de Lleida.

Dimarts 24 d'abril de 2007

El projecte "Senyora de les muntanyes" de la cova sepulcral de Montanisell (Sallent-Coll de Nargó): Pràctiques funeràries singulars durant l'edat del bronze al Pre-Pirineu.

Joan B. López, professor de prehistòria de la Universitat de Lleida i Núria Armentano, membre del Grup de Recerca en Osteobiografia de la Unitat d'Antropologia de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Dimecres 2 de maig de 2007

Traspasar la mort. Descobertes a la Cova des Pas (Ferrerries, Menorca).

Josep M. Fullola i Pericot, Catedràtic de prehistòria de la Universitat de Barcelona i director del SERP i Mª Àngels Petit i Mendizábal, professora titular de prehistòria de la Universitat de Barcelona i presidenta de la Societat Catalana d'Arqueologia.

Les conferències tindran lloc a la Sala d'Actes del MNAT (plaça del Rei, 5). Començaran a les 19:30 h.

Visita nocturna

Amb motiu de la celebració de “**La nit dels museus**” es proposa una visita guiada a l'exposició en un ambient especial, a càrrec de Rafael Micó i Roberto Risch, professors de prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona i comissaris de l'exposició.

Data: Dissabte, 19 de maig

Hora: 22 h.

Cal fer reserva prèvia. Places limitades

Sortida Cultural

Cova de la Font Major / L'Espluga de Francolí

Visita a la Cova Museu de la Font Major–Cova de la vil·la a l'Espluga de Francolí, una de les més llargues del món, en les quals es va documentar presència humana des d'època neolítica, al Museu de la Vida Rural i al Cellar Cooperatiu i Museu del Vi de l'Espluga de Francolí.

Data: 2 de juny

Informació i reserves de les activitats: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

Tel. 977 25 15 15.

PEUS DE FOTOGRAFIA

- 01. Localització de la cova des Càrritx**
- 02. Localització de la cova des Mussol**
- 03. Detall d'un conjunt de restes humanes trobades a la cova des Càrritx**
- 04. Talla antropomorfa trobada a la cova des Mussol en el moment del seu descobriment (foto: CIM). 1200-1000 a.n.e.**
- 05. Pinta ritual de boix trobada a la cova des Càrritx. 1100-800 a.n.e. Foto P. Witte**
- 06. Talla zooantropomorfa trobada a la cova des Mussol 1200-1000 a.n.e. Foto P. Witte**
- 07. Mirall u ornament trobat a la cova des Mussol. 1000-800 a.n.e.**